

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

*Упровадження Державних стандартів
початкової та загальної середньої освіти*

С. А. Гаряча

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КЛЮЧОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ "ВМІННЯ ВЧИТИСЯ" ВІДПОВІДНО ДО
ВИМОГ НОВИХ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ**

Черкаси

2014

ББК 74.202

Г 21

УДК 37.01

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради.

Протокол № 2 від 28.05. 2014 року

Автор-укладач:

Гаряча С.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Рецензенти:

Степанова Н.М., кандидат філософських наук, методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Добровольська Л.Н., завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Г.21 Гаряча С.А. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог державних освітніх стандартів / С.А.Гаряча. – Черкаси: ЧОПОПП, 2014. – 65 с.

У посібнику розглядається питання компетентнісного та діяльнісного підходів до навчально-виховного процесу як педагогічного явища, визначеного державними освітніми стандартами. Тут запропоновано шляхи формування ключової компетентності «вміння вчитися», яка забезпечує навчання протягом усього життя.

Для науковців, методистів, викладачів закладів системи післядипломної освіти, педагогів загальноосвітніх навчальних закладів.

©ЧОПОПП, 2014.

ЗМІСТ

1.КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ.....	6
2.ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ «УМІННЯ ВЧИТИСЯ».....	13
3.МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ «УМІННЯ ВЧИТИСЯ».....	33
4.ОНУФРІЙЧУК О.М.ДОСВІД РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ, СПРЯМОВАНИЙ НА ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК ОДНІЄЇ З КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ.....	48
5. ПРАВИЛА АКТИВНОГО НАВЧАННЯ. ПІДКАЗКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (за І.П. Підласим).....	59
ЛІТЕРАТУРА.....	64

*Якщо люди самі не вміють літати, хай
навчать літати своїх дітей.
Причому літати високо, стрімко, далеко й
красиво.
І настане час, коли діти розкриють крила і
злетять.*

Хай дорослі попрямують за дітьми, щоб уберегти їх від падіння.

І тоді зрозуміють, що вони, виявляється, теж летять.

*Цією порадою слід скористатися за тих обставин, коли люди
підійшли до прірви і немає іншого шляху для порятунку.*

Тобто негайно!

*І треба стерти у свідомості думку: «Вчити можна тільки того,
чому сам навчений».*

У ній обман, і вона згубна.

Натомість слід утвердити закон: «Навчаючи – вчимося».

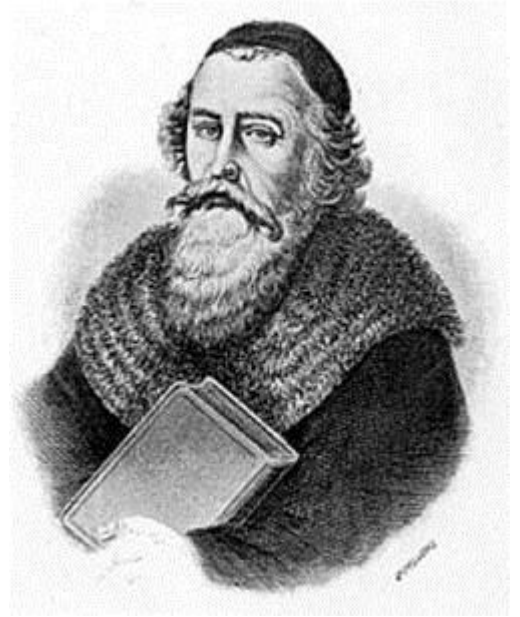
У ньому Істина, вона рятивна.

*Тільки не забудьмо додати до цього закону віру, надію, любов,
щирість, красу і творче терпіння.*

Ш.О. Амонашвілі

Навчання юнацтва буде відбуватися легко, якщо:

- ❖ взятися за нього своєчасно, не чекаючи поки розум піддається зіпсованості;
- ❖ воно буде протікати з належною підготовкою розумів;
- ❖ під час навчання йти від більш загального до більш конкретного;
- ❖ від більш легкого до складного;
- ❖ ніхто не буде обтяжений надмірною кількістю матеріалу, що підлягає вивченню;
- ❖ у всьому рухатимуться вперед, не кваплячись;
- ❖ розуму не нав'язуватимуть нічого такого, що не відповідатиме віку і методу навчання;
- ❖ усе передаватиметься через зовнішні відчуття;
- ❖ для безпосередньої користі;
- ❖ усе постійно одним і тим же методом.

Я.А. Коменський

1.КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

Інтеграція України у світовий простір ставить перед суспільством завдання – створити таку систему освіти нового покоління, яка буде відповідати викликам нового тисячоліття, забезпечувати випереджувальний загальноцивілізаційний розвиток нової генерації – дітей інформаційної епохи, здатних мислити і діяти системно, у повазі до миру, різноманітності життя у біосфері, з високим рівнем відповідальності за майбутнє всього живого на Землі.

Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, у майбутньому професійних ситуаціях, готову обирати демократичні принципи співіснування.

Головний критерій якісної освіти – рівень освіченості випускника, який є:

- ❖ людиною, спроможною жити в гармонії з собою, природою, іншими людьми, суспільством;
- ❖ людиною, яка має смак до життя, прагнення до його вдосконалення, розвинутий емоційний інтелект;
- ❖ креативною особистістю з критичним мисленням й імунітетом до технологій маніпулювання свідомістю;
- ❖ конкурентоспроможною особистістю у глобальному вимірі.

[11]

Зміна протягом останніх десятиліть суспільної парадигми – від технократичної до індустріальної, від індустріальної до

інформаційної, суттєво вплинула на освіту. Саме з цим пов'язана необхідність впровадження компетентісно та діяльнісно спрямованої освіти.

Державні освітні стандарти і навчальні програми повинні забезпечувати «формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі».[10] У них повинні бути закладені найновіші досягнення науки, технологій, педагогічної думки, новий освітній зміст.

Реалізувати всі ці завдання можна за умови, що навчально-виховний процес в школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін».

Дослідження, проведені психологами Гарвардського університету, показали, що успіх на 85% залежить від особистісних якостей, правильного вибору лінії поведінки, і лише на 15% визначається наявними знаннями.

Таким чином, необхідність переорієнтації акцентів в освіті із засвоєння фактів на оволодіння способами взаємодії зі світом, продукування різних варіантів вирішення проблеми та вибір найоптимальнішого шляху досягнення прогнозованого результату призводить до осмислення необхідності змінити характер навчального процесу та способів діяльності учнів.

Нова Концепція загальної освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів.

Компетентнісний підхід до навчання ґрунтується на уявленнях про компетентність як загальну здатність особистості, над предметне утворення, як інтегрований результат навчання, пов'язаний з умінням використовувати знання та власний досвід у конкретних життєвих ситуаціях.

У процесі реалізації компетентнісного підходу навчально-пізнавальна діяльність спрямована на формування в учнів здатності до поєднання взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Ознаки компетентнісного підходу:

Компетентність – інтегрована здатність особистості, набута у процесі навчання, що охоплює: **знання, уміння, навички, досвід, цінності та ставлення**, які можуть цілісно реалізуватися на практиці.

Компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.

Компетенція розуміється як коло питань, щодо яких особистість має бути обізнана або певна сфера діяльності, в якій людина повинна володіти компетентністю.

Компетенція – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Вона відчужена від людини, є наперед заданою соціальною нормою.

Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну (для всіх предметів), міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета), визначається трирівнева ієрархія компетентностей:

- ❖ **ключові компетентності** – відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти;
- ❖ **міжпредметні компетентності** – відносяться до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей;
- ❖ **предметні компетентності** – частки стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів.

Функції компетентностей у навчанні:

- ❖ є відображенням соціального замовлення на мінімальну підготовленість молодих громадян для повсякденного життя в навколишньому світі;
- ❖ є умовою реалізації особистісних сенсів учня в навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти;
- ❖ задають реальні об'єкти навколишньої дійсності для цільового комплексного використання знань, умінь і способів діяльності; способів діяльності;
- ❖ задають мінімальний досвід предметної діяльності учня, необхідний для надання йому здатностей та практичної підготовленості по відношенню до реальних об'єктів дійсності;

- ❖ присутні в різних навчальних предметах та освітніх галузях, тобто є метапредметними елементами змісту освіти;
- ❖ дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням для рішення конкретних задач;
- ❖ являють собою інтегральні характеристики якості підготовки учнів і засоби організації комплексного особистісного й соціально значущого освітнього контролю.

Предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій.

Міжпредметна компетентність – здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Ключова компетенція – певний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати у сфері діяльності людини.

Ключові компетентності	
Початкова загальна освіта	Базова та повна загальна освіта
❖ <u>уміння вчитися</u> ;	❖ <u>уміння вчитися</u> ;

❖ <u>загальнокультурна;</u> ❖ <u>громадянська;</u> ❖ <u>здоров'язбережувальна;</u> ❖ <u>компетентності з ІКТ;</u> ❖ <u>соціальна.</u>	❖ спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами; ❖ математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки; ❖ <u>загальнокультурна;</u> ❖ <u>громадянська;</u> ❖ <u>здоров'язбережувальна;</u> ❖ <u>компетентності з ІКТ;</u> ❖ <u>соціальна;</u> ❖ підприємницька.
---	---

Надзвичайну роль у формуванні компетентностей особистості відіграє педагог, який може мислити креативно і прогресивно, прогнозувати результати своєї діяльності й моделювати навчально-виховний процес на основі досягнень сучасної педагогічної науки, є гарантом нової якості освіти.

У Педагогічній Конституції Європи, затвердженій у 2013 році, визначено основні компетентності європейського учителя, а саме:

- ❖ комунікативна компетентність;
- ❖ компетентність самоідентичності;
- ❖ компетентність справедливості;
- ❖ лідерська компетентність;
- ❖ дослідницько-аналітична компетентність;
- ❖ здатність навчатися протягом усього життя.

❖ емпатія – здатність розуміти переживання учня та співпереживати у процесі спілкування.[12]

Найважливіша компетентність педагога XXI століття –
забезпечити освітнє середовище, яке сприяє благополуччю
кожної дитини і формує її багатий духовний світ.[12]

2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «УМІННЯ ВЧИТИСЯ»

Одне з пріоритетних завдань сучасної школи – формування ключових компетентностей учнів, адже саме від цього залежить наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, вмітимуть аналізувати й контролювати власну діяльність та робити правильні висновки в умовах прискорення темпів розвитку.

У свій час Бакмінстер Фуллер відзначав, що всі діти народжуються геніями, а ми витрачаємо перші шість років їхнього життя на те, щоби лишити їх цієї геніальності.

Проблема оновлення освіти криється у свідомості сучасного суспільства. У більшості випадків, коли діти тільки приходять у школу, вчителі починають переконувати, що відповіді на всі запитання вже знайдені, і головний успіх полягає в отриманні знань обмежених певних правил. Крім того, нас вчили шукати правильну відповідь, а не кидати виклик, і вирушати у вільний пошук кращого варіанту вирішення тої чи іншої проблеми.

А чи не тому у дітей зникає бажання вчитися ще у першому класі.

На сьогодні в освіті повинні здійснитися такі перетворення, за яких школа має стати майстернею, де вчителі разом з учнями будуть продукувати нові знання, а не лише передавати знання та досвід попередніх поколінь. А тому смисловими змінами в сучасних школах мають стати пріоритетні завдання, зокрема:

- навчати способам мислення, вчити «як думати», а не «що думати»;
- надати учням рівні можливості у виборі форми і змісту навчання;
- мотивувати дітей до навчання упродовж усього життя, а не прагнути навчити на все життя;
- створювати умови для опанування і самостійного продукування ще неіснуючих знань, а не змушувати заучувати «вчорашні знання»;
- сприяти формуванню суспільно-індивідуального світогляду, який убезпечує особистість від руйнівних маніпуляційних впливів;
- сприяти становленню інформаційної культури особистості, здатної до активного управління інформацією, а не культивувати пасивне некритичне сприйняття інформації;
- підтримувати розвиток горизонтальних партнерських зв'язків, мережевої взаємодії, замість ієрархічних зв'язків [11]

Оскільки основними складовими компетентності є знання, уміння, навички, досвід, цінності та ставлення, саме у період формування ключової компетентності «вміння вчитися» важливим є розвиток таких навичок як пізнавальна та творча активність, готовність до співробітництва, взаєморозуміння, емпатія.

Навчальна діяльність учня повинна мати чітку мотивацію, щоби запобігти байдужому ставленню до навчання та виникненню протесту проти нав'язування навчальної діяльності.

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури Н. Бухлова зробила висновки щодо особливостей мотивів та умов формування навчальної мотивації учнів різного віку.

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Мотиви навчання молодших школярів найчастіше такі:

- ❖ прагнення отримати нагороду;
- ❖ хороша оцінка;
- ❖ бажання отримати схвалення від батьків;
- ❖ прагнення завоювати авторитет серед однокласників, у вчителя;
- ❖ честолюбство;
- ❖ почуття відповідальності;
- ❖ бажання заслужити похвалу від значущої особистості чи особистостей;
- ❖ бажання уникнути покарання;
- ❖ звичка виконувати вимоги дорослих;
- ❖ пізнавальний інтерес.

Умови формування навчальної мотивації учнів початкових класів:

- ✓ формування адекватної самооцінки своїх можливостей;
- ✓ підтримка прагнення до саморозвитку та самовдосконалення;
- ✓ виховання відповідального ставлення до навчальної роботи, почуття відповідальності;
- ✓ збагачення змісту особистісно орієнтованим цікавим матеріалом;
- ✓ гуманне ставлення до учня, повага до особистості дитини;
- ✓ задоволення потреби у спілкуванні з учителем та однокласниками;

- ✓ збагачення мислення інтелектуальними почуттями;
- ✓ формування допитливості, пізнавального інтересу;
- ✓ використання різних способів педагогічної підтримки;
- ✓ формування вміння працювати з книгою.

СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Мотиви навчання у середньому шкільному віці є такими:

- ✓ широкі пізнавальні мотиви;
- ✓ **інтерес до способів здобуття знань;**
- ✓ інтерес до методів наукового мислення;
- ✓ соціальні мотиви;
- ✓ мотив пошуку контактів і співробітництва у навчальному середовищі.

Умови формування навчальної мотивації дітей середнього шкільного віку:

- ✓ мобілізація потенційних можливостей даного віку;
- ✓ опора на попередній досвід, досягнення молодшого шкільного віку;
- ✓ залучення учня у різні види діяльності, взаємини співробітництва вчителя та учня;
- ✓ незвичайна, цікава форма викладання предмета;
- ✓ пізнавальні ігри, ситуації суперечки, дискусії;
- ✓ аналіз життєвих ситуацій, роз'яснення суспільної й особистісної значущості навчання;
- ✓ уміле стимулювання вчителем навчальної діяльності;
- ✓ використання інтерактивних технологій;

- ✓ емоційність мовлення вчителя;
- ✓ розвиток уміння вчитися самостійно.

СТАРШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

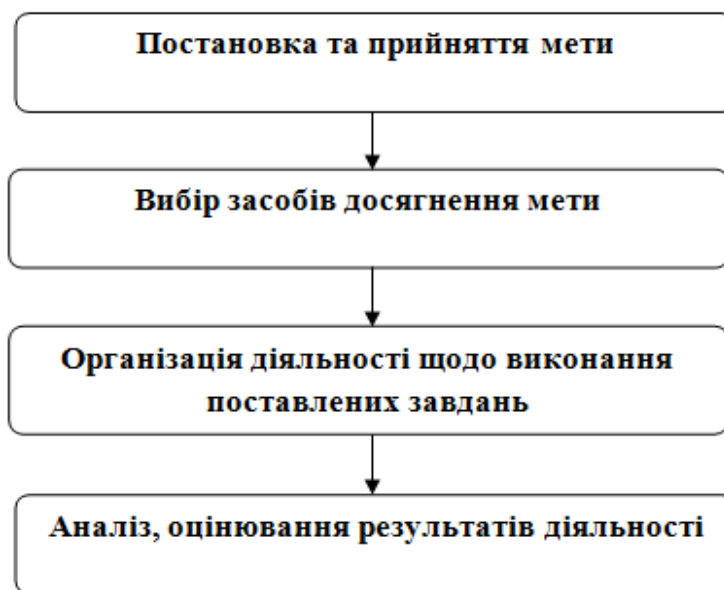
Мотиви навчання у старшому шкільному віці:

- ❖ мотивація самоактуалізації й самовдосконалення;
- ❖ навчально-пізнавальний мотив як інтерес до методів теоретичного і творчого мислення;
- ❖ широкі соціальні мотиви громадянського обов'язку;
- ❖ соціально-позиційні мотиви;
- ❖ удосконалення власної навчальної діяльності;
- ❖ інтерес до раціональної організації розумової праці;
- ❖ мотиви професійного й життєвого самовизначення.

Умови формування навчальної мотивації старшокласників:

- ✓ створення умов для самопізнання;
- ✓ розвиток уміння вступати у діалог з навколишнім світом;
- ✓ удосконалення способів здобуття знань;
- ✓ створення активного пізнавального діяльного середовища;
- ✓ оволодіння контрольно-оцінними діями;
- ✓ застосування методів теоретичного і творчого мислення;
- ✓ формування культури розумової праці. [4]

Академік О.Я. Савченко зазначає «учень уміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, яку ставить учитель, відповідно до неї планує й виконує необхідні дії, контролює та оцінює свої результати».[19, с.151] А тому у навчально-виховному процесі школяр має оволодіти ***структурою навчальної діяльності:***

Як зазначають науковці (В.Шарко, М.Галатюк, С.Воровщиков), методологічною основою формування компетентності є діяльнісний підхід, оскільки компетентність і формується, і виявляється у процесі діяльності. Діяльнісний підхід визначається спрямованістю навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти. Ознаками діяльнісного підходу є розвиток потреби і здатності до: самоосвіти, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самооцінювання навчальної діяльності учнів. Зазначені ознаки дають змогу сформувати внутрішні мотиви навчання, такі як особистий розвиток дитини у процесі навчання; пізнання нового, невідомого; розуміння необхідності учіння для подальшого життя та готовність учитися протягом усього життя.

Формування ключової компетентності «вміння вчитися» передбачає визначення групи особистісних навчально-пізнавальних умінь:

- визначати мету діяльності;
- планувати свої дії,
- працювати за алгоритмом, виконувати інструкції;
- організовувати своє робоче місце,
- орієнтуватися у часі та берегти його, бути наполегливим, розвивати мислення, увагу, пам'ять та ін..

У книзі «Революція у навчанні» Гордон Драйден та Джаннетт Вос звертають увагу на модель «Революції у навчанні», де видатні школи у всіх країнах світу об'єднує наступне: вони знайомлять своїх учнів зі світовою культурою так, що прийняття видатних досягнень всіх культур та розуміння всього світу виховує *дослідників світу*, які вміють проводити неупереджені наукові дослідження, щоб як самотійно так і у групах відкрити для себе

- *всесвітні знання* – знання широкого кола важливих тем, пов'язаних з власною культурою та власними вміннями і талантами учня. У результаті виникає
- *всесвітня мережа інформаційних технологій*, яка миттєво дає учням, викладачам, батькам і школам доступ до потрібної інформації, включаючи всі персональні програми навчання. Як наслідок із учнів формуються
- *громадяни світу* – впевнені у собі, здатні аналізувати в майбутньому важливі і складні проблеми та знаходити позитивні рішення, які володіють

➤ *кваліфікацією спеціалістів всесвітнього рівня*, яку підтверджують дипломи і сертифікати, признані і високо оцінені університетами і працедавцями, а також особисті комп'ютерні портфоліо, які вказують на досягнення кожного учня.

Модель «Революція у навчанні» передбачає: забезпечення такого шляху подолання міжкультурних, міжетнічних бар'єрів, який би стимулював розвиток, - і тоді народиться світова спільнота, у якій керує дух співпраці та співтворчості. Забезпечте учнів інструментами для спільного дослідження культур, і освіта набуде зовсім нової глибини.[7]

Автори книги-бестселера пропонують **20 простих кроків назустріч більш ефективному навчанню**, а саме:

1. Вчіться у спортсменів:

- у всіх спортсменів є мрія;
- у всіх чемпіонів є конкретні цілі, і вони розбивають шлях до них на окремі досяжні кроки;
- всі видатні спортсмени використовують свій розум, і своє тіло, а також багато працюють;
- у спортсменів завжди є чітке уявлення про те, чого вони хочуть досягнути; вони вчать чітко бачити свою ціль;
- кожен спортсмен одержимий ідеєю перемоги;
- у кожного спортсмена є тренер, наставник і керівник;
- у всіх видатних спортсменів вражаюче хороше ставлення до своїх помилок (вони їх називають тренуваннями);
- чемпіони досягають своїх цілей, діючи.

2. Майте сміливість мріяти і створіть своє майбутнє.

Майже кожне значне досягнення у світі починалось із «бачення»

3. Поставте перед собою конкретну ціль і установіть терміни її досягнення.

Спочатку запитайте себе, які вам знання потрібні. Коли цілі визначені, розділіть шлях до їх досягнення на невеликі кроки, які можна виконати. Після цього встановіть реальні терміни виконання кожного кроку, щоб можна було бачити ваші успіхи з самого початку.

4. Знайдіть хорошого наставника.

Визначте для себе людину, до якої ви можете звертатися по конкретні поради і ще краще якщо ви зможете обмінюватися з ним досвідом і навичками.

5. Починайте із загальної уяви.

Якщо ви почнете збирати картинку-головоломку, яка складається із 10 000 частинок, по одній деталі, це забере у вас роки, але якщо ви побачите всю картинку, ви будете точно знати, що саме ви збираєте.

Задавайте запитання!

Ніколи не бійтесь задавати запитання

Визначте основний принцип.

Майже у кожній області є свій підхід до успіху, певний основний принцип.

Знайдіть три кращих книги, автори яких досягли високих результатів.

Знайдіть в області своїх інтересів три кращі книги, автори яких уже зробили те, що хочете зробити ви.

Знову навчіться читати – швидше, ефективніше і простіше.

Спочатку задайте собі запитання «Навіщо я це читаю? Що хочу отримати від цього? Яку нову інформацію хочу дізнатися?».

Навчіться проглядати текст швидко, відшукуючи лише потрібну інформацію. Якщо книга ваша, використовуйте її як динамічний ресурс – помічайте олівцем чи маркером потрібну інформацію. Якщо книга не ваша, записуйте номери сторінок. Пізніше повернетеся до виділеної інформації, перечитаєте чи перепишете необхідну інформацію. Такі дії допоможуть краще запам'ятати інформацію, а помітки - при необхідності швидше пригадати інформацію.

- ***Використовуйте у якості додаткової допомоги картинки і звук.***

Поцікавтесь чи є додаткові матеріали у формі відео чи аудіо касет по темі, яка вас цікавить.

- ***Учіться всьому на практиці.***

Людина вчиться готувати, готуючи, співати, співаючи; кожний хороший педагог дає практичні вправи.

- ***Використовуйте «карти пам'яті» замість лінійних записів:***

- Уявіть собі, що клітини вашого мозку схожі на дерева, кожне із яких у своїх гілках зберігає взаємопов'язану інформацію.
- Попробуйте розташувати основні ідеї будь-якої окремої теми на аркуші паперу у подібному деревовидному форматі.

- Почніть з центральної теми – бажано, щоб ви її зобразили у вигляді символу - у центрі сторінки , потім намалюйте гілки, які від неї відходять.
- Старайтесь використовувати для окреслення кожного пункту лише одне слово чи символ.
- Розміщуйте взаємопов'язані пункти на одній і тій самій основній гілці.
- Використовуйте кольорові олівці чи маркери для окремих тем.
- Намалюйте стільки картинок і символів, скільки зможете.
- Закінчуючи кожну гілку, обведіть її кольоровою рамкою.
- Регулярно доповнюйте карти.

1. Прості методи встановлення вивченої інформації.

Для кращого запам'ятовування використовуйте патерни (зразок, шаблон, приклад, екземпляр, заготовка) та асоціації.

2. Оволодійте мистецтвом занурення у стан «розслабленої уваги».

3. Практика, практика і ще раз практика.

4. Повторюйте і роздумуйте.

5. Використовуйте інструменти установалення розумових зв'язків – «вузлики на пам'ять».

6. Отримуйте задоволення, грайте в ігри.

7. Навчайте інших.

8. Пройдіть курси прискореного навчання.[7]

Наша традиційна школа досягла значних успіхів, використовуючи дві з багаточисленних здібностей людини: *лінгвістичну*, тобто здібність розмовляти, читати і писати, і *математичну*, яка застосовується в логіці, математиці та природничих науках

На думку Гордона Драйдена та Джаннетт Вос дві «речі» повинні сформувати основу шкільної освіти і бути присутніми у всіх інших курсах: **учіння тому, як вчитися**, і навчання тому, **як мислити**. Насамперед, це вивчення мозку, механізмів пам'яті, процесів запам'ятовування і збереження інформації, поєднання її з новими ідеями і пошук нових знань, коли це необхідно.

Окремі із цих методик називаються «прискорене навчання», «супернавчання», «сугестопедія» та «інтегроване навчання». Кращі системи – це просто «справжнє навчання», яке дарує дітям радість пізнання. Загальним для всіх таких методик є те, що вони допомагають використати всі «різновиди» інтелекту і всі органи відчуття для того, щоб навчатися набагато швидше: використовуючи музику, ритм, ритми, зображення, відчуття, емоції та дію.

Герберт Спенсер був одним із перших, хто в минулому столітті поставив запитання «Які знання найбільш цінні і важливі?». Сам він відповів на нього так: «Ті знання, які допоможуть молодим людям вирішувати проблеми і підготують до вирішення завдань, які зазвичай виникають у дорослих у демократичному суспільстві».

Американський професор Джон Дьюї скористався цією ідеєю і створив на її основі теорію освіти, яка стала популярною. У центрі

цієї «прогресивної» теорії розвинулись два великих напрямки. Відповідно одному з них, система освіти повинна бути «зосереджена на дитині», а програма освіти повинна виходити із індивідуальних потреб кожного учня. Інший напрямок проголошував ідею «зосередження на суспільстві».

І зовсім недавно виникала альтернативна теорія, яка скомбінувала кращі риси всіх попередніх теорій. Звичайно, кожний випускник школи повинен вміти читати, писати без помилок і засвоїти основи математики, історії, географії, природничих наук, музики та багато іншого. Проте, беручи до уваги безперервні зміни, що проходять у нашому суспільстві, важливіше, щоб кожний випускник школи умів самотійно діяти, самотійно навчатися, самотійно керувати своїм майбутнім.

Враховуючи зростаючу глобалізацію суспільства, бажано щоб всі учні володіли широким світоглядом і були активними громадянами планети.

У 1904 році на вимогу міністра суспільної освіти Франції французький психолог Альфред Біне з групою колег розробив методи, за допомогою яких можна було визначити, які студенти молодших курсів можуть отримати незадовільні оцінки, щоб привернути додаткову увагу викладачів до цих студентів. Так з'явилися перші тести інтелекту. Декількома роками пізніше тести інтелекту з'явилися і у США і набули там широкого розвитку, також як і саме поняття «інтелект», як щось, що може бути об'єктивно виміряним і зведеним у цифрову форму у виді IQ (коефіцієнта інтелекту).

Майже через 80 років після появи перших тестів інтелекту психолог Гарвардського університету Говард Гарднер піддав сумніву цю загальноприйняту теорію. Стверджуючи, що поняття інтелект у ній визначено надто вузько, він у своїй книзі «Межі розуму» (1983) запропонував розрізняти щонайменше 7 основних типів інтелекту.

Теорія Г. Гарднера базується на нейрофізіологічних і психологічних дослідженнях. Прихильники теорії IQ) вважають, що інтелект окремої людини визначений наперед і є статичним. Це те, з чим людина народжується. Останні дослідження прогресивних нейропсихологів доводять, що інтелект може змінюватись і розвиватися у процесі навчання.

Після визнання цієї більш широкої і більш прагматичної теорії концепція інтелекту почала втрачати свою загадковість і перетворилась на функціональну концепцію, яку люди по-різному використовують у повсякденному житті.

Основні положення:

- Гарднер запропонував розширити поняття інтелекту і включити до нього потенціал людини, який не враховується при вимірянні IQ;
- Гарднер піддав сумнівну дійсність визначення інтелекту людини, коли її відривають від звичного оточення і примушують виконувати такі завдання, про які вона ніколи не думала, не робила і, можливо, не робитиме у майбутньому, іншими словами інтелект не можна виміряти в лабораторних, штучних умовах шляхом виконання будь-яких тестів (у тому числі тесту IQ);
- категорично не виправдано пояснення расових і релігійних

відмінностей, які базуються на результатах тестів з визначення інтелекту (як це роблять прихильники теорії IQ);

- інтелект людини - неоднозначний, він - множинний;
- Гарднер запропонував визначати інтелект, як щось, що має відношення до:
 - здібності вирішувати проблеми, з якими людина зустрічається в реальному житті;
 - здібності ставити нові питання в міру вирішення попередніх;
 - здібності робити щось чи надавати послугу, яка має цінність з точки зору цієї культури.

Ключові позиції:

- Кожна людина має здібності до того чи іншого типу інтелектуальної діяльності. У різних людей ті чи інші здібності розвинуті різною мірою (наприклад, німецький поет Гете був одночасно і державним діячем, і вченим, і філософом. З іншого боку такі особистості, як Ф. Гаусе мав здібності в математиці, Роберт Фішер - у шахах).
- Більшість людей можуть розвинути у собі будь-який тип інтелекту до відповідного рівня компетентності. Іншими словами, кожен учень володіє потенціалом до вивчення усіх предметів за умови створення для цього відповідних умов.
- Різні типи інтелекту можуть тісно взаємодіяти між собою і впливати на розвиток один одного. Наприклад: заняття класичною музикою сприяють розвитку математичних здібностей.
- Існує багато способів розвитку того чи іншого типу інтелекту.

Наприклад, щоб вміти добре розповідати історії, не обов'язково вміти читати і писати (приклад няня О.С.Пушкіна Аріна Родіонівна).

Гарднер розробив засоби для розрізнення багатьох здібностей людини і згрупував їх у сім загальних «категорій інтелекту».

1. **Вербальний/лінгвістичний інтелект** – особливе сприйняття звуків, структур, значень і функцій слів, мови.
2. **Логіко-математичний інтелект** – особливе сприйняття і розпізнання логічних або числових операцій, здатність розуміти довгі логічні ланцюги.
3. **Просторовий інтелект** – здатність чіткого сприйняття візуально-просторового світу і можливість трансформувати це сприйняття.
4. **Музичний інтелект** – здібність відчувати та оцінювати ритм, тон, тембр, форми музичного вираження.
5. **Міжособистісний інтелект** – здатність розпізнавати і відповідно реагувати на настрій, темперамент, мотивацію і бажання інших.
6. **Внутрішньо-особистісний інтелект** – особливе сприйняття власних почуттів і здатність розрізняти власні емоції, знання власних сильних та слабких сторін.
7. **Кінестетичний інтелект** – особлива здібність контролювати рухи тіла та спритно робити справи з предметами.

Важливо пам'ятати:

- кожен володіє усіма видами інтелекту;
- можна розвинути усі види інтелекту;

- даний опитувач правильний лише у даний момент — з часом результати можуть змінюватися;
- теорія множинного інтелекту має на меті **надихати людей, а не навішувати ярлики!**

Як розвивати інтелект учнів

Розвиток кожного із зазначених типів інтелекту в процесі навчання передбачає використання відповідних способів та методів навчання, як наприклад:

Вербальний/лінгвістичний інтелект:

Математика: читання літератури з історії винаходів і відкриттів в галузі математики.

Природничі науки: бесіди про наукові принципи конкретного відкриття чи винаходу.

Читання: читання енциклопедичних відкриттів та винаходів.

Письмо: написання розповіді з теми «Що б я хотів винайти?»

Суспільні науки: написання реферату про соціально-економічні умови, в яких було здійснено конкретне наукове відкриття.

Логіко-математичний інтелект:

Математика: вивчення теореми чи формули, що були використані в конкретному винаході.

Природничі науки: побудова гіпотези можливого нового винаходу.

Читання: читання популярної книги щодо ролі математики в наукових відкриттях.

Письмо: описати практичну ситуацію, яка б витікала з конкретного відкриття.

Суспільні науки: побудувати хронологічну таблицю найбільш важливих відкриттів в галузі математики.

Просторовий інтелект:

Математика: побудувати графік явища або геометричну модель об'єкта, включеного в конкретний науковий винахід.

Природничі науки: намалювати ескізи механізму, який був задіяний у конкретному винаході.

Читання: прочитати ілюстровану книгу про відкриття в галузі культури, мистецтва, дизайну.

Письмо: скласти словник термінів відкриттів в галузі культури, мистецтва, архітектури.

Суспільні науки: випустити класну листівку, присвячену відкриттям в області суспільних наук.

Міжособистісний інтелект:

Математика: групове дослідження математичних основ певного відкриття.

Природничі науки: участь у дискусії, присвяченій науковим відкриттям.

Читання: прочитати статтю про міжнародне наукове співробітництво.

Письмо: провести конкурс на кращу колективну п'єсу про відкриття.

Суспільні науки: провести навчальну дискусію про те, як народжуються наукові відкриття.

Внутрішньоособистісний інтелект:

Математика: самостійно скласти математичні задачі, спираючись на результати конкретного відкриття.

Природничі науки: розробити програму для самостійного вивчення наукових основ конкретного винаходу.

Читання: прочитати книгу із серії «Життя видатних людей» про автора будь-якого відкриття чи винаходу.

Письмо: написати власну автобіографію як відомого винахідника.

Суспільні науки: дискусія на тему «Що б я зробив, коли б винайшов машину часу?»

Кінестетичний інтелект:

Математика: винайти апарат для вимірювання будь-якого м'язевого параметру (сили, витривалості тощо).

Природничі науки: сконструювати фізичну модель будь-якого технічного винаходу.

Читання: прочитати інструкцію з експлуатації конкретного винаходу.

Письмо: написати інструкцію з експлуатації самостійно сконструйованої технічної моделі.

Суспільні науки: створити і виконати ігрову п'єсу або «історичну драму ідей і людей» про конкретне відкриття чи винахід.

Музичний інтелект:

Математика: вивчити математичні основи конструювання нових музичних інструментів.

Природничі науки: ознайомитися з науковими основами запису електронної, цифрової музики.

Читання: прочитати біографію автора винаходу музичного інструменту.

Письмо: написати слова до музики, присвяченій першовідкривачам та винахідникам.

Суспільні науки: прослухати нові музичні твори з різних соціально-історичних епох.

Переваги та недоліки теорії множинного інтелекту

Переваги теорії множинного інтелекту:

- нове розуміння і визначення інтелекту;
- широкі можливості розвитку здібностей учнів з різними типами інтелекту;
- множинність прояву людського інтелекту в літературі, науці, музиці, спорті, політиці, релігії тощо;
- демократичний характер теорії: кожен тип інтелекту має право на існування та розвиток.

Недоліки:

- «розмитість» меж трактування теорії та її застосування (наприклад, який взаємозв'язок понять «талант» та «інтелектуальна особистість?»);
- невизначеність числа типів інтелекту (наприклад, чи можна вважати проявом інтелекту неординарні кулінарні здібності тощо). [20]

Переорієнтація парадигми освіти зі знаннєвої в компетентнісну полягає у тому, що знання, наразі, не вважаються головним критерієм розвитку особистості. Відбувається зміщення акцентів зі знаннєвої підготовки на цінності та ставлення, самостійне оволодіння знаннями, оптимальне використання їх у процесі життєтворчості, реалізації самостійності у прийнятті рішень.

Педагогам, які працюють у загальноосвітніх навчальних закладах, слід звернути увагу на те, що ключові компетентності не

формуються на певних уроках чи заняттях. Процес формування в учнів ключової компетентності безперервний і відбувається кожної хвилини взаємодії педагога з учнями.

Отже, вирішення однієї з найважливіших проблем педагогіки, такої як формування в учнів ключової компетентності «уміння вчитися», лежить у площині пошуку шляхів актуального і випереджувального реагування на виклики часу та визначення важливих для сьогодення способів проектування навчально-виховного процесу.

3. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ВМІННЯ ВЧИТИСЯ»

*Дитина матиме потяг до уроків,
якщо вона знайде у них умови для більш
цікавого і стрімкого руху свого життя.*

Ш.О. Амонашвілі

Молодший шкільний вік – період життя дитини, коли вона відкриває для себе світ людських взаємовідносин, різних видів діяльності і суспільних функцій дорослих.

Гленн Доман зазначав, що «навчання – найграндіозніша, найцікавіша і весела гра у житті. Всі діти народжуються з неухильною впевненістю в цьому, і вони будуть продовжувати так думати, доки ми не переконаємо, що навчання – насправді дуже важка і неприємна робота.

Окремі діти так і не засвоять цей гіркий урок, вони будуть іти по життю, свято вірячи, що навчання – дійсно чудова гра і більше того – тільки в неї і варто гратися. Для таких людей ми придумали ім'я. Ми їх називаємо геніями». [7]

На підтвердження вищесказаного Томас Едісон зазначив «Я не працював у своєму житті жодного дня. Все, чим я займався, було суцільною розвагою».[7, с. 194]

Школяр має велике бажання увійти в це доросле життя, брати у ньому активну участь, самотійно чи з друзями пізнавати світ. Проте, часто все це для дітей недосяжно. З цього протиріччя народжується

дитяча гра – самостійна діяльність дітей, яка моделює життя дорослих.

Видатний педагог-гуманіст Ян Амос Коменський вказував, що для учнів важливо «пробудження допитливості та уникнення примусу до вивчення наук» .

Досліджуючи проблему формування «вміння вчитися» як ключової компетентності, О.Я Савченко звертає увагу педагогів на те, що для вирішення зазначеної проблеми *«необхідно забезпечити комплекс умов: стимулююче навчальне середовище, висококваліфікований учитель, обов'язково сприятливе родинне виховання, яке не дає зів'язнути природній допитливості малюка і, безумовно, цілеспрямоване керівництво формуванням цих складників уміння вчитися»* [18, с.1].

З огляду на це, навчально-виховний процес має будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, постійного зростання їх самостійності й творчої активності.

Розвиваючи пізнавальну активність учнів, потрібно ставити за мету:

- враховувати унікальні «природні рушійні сили» формування особистості (пристрасті до розвитку, пристрасті до дорослішання та пристрасті до свободи);
- розкривати потенційні можливості та природні задатки дитини;
- знайти шлях до серця кожного учня;

- розвивати практично всі типи мислення (образне, логічне, гнучке, просторове, критичне, предметне, продуктивне та ін.), уяву;
- формувати навички планування, аналізу, самоконтролю;
- викликати бажання самотійно займатися навчальної діяльністю;
- виховувати наполегливість, волю, впевненість у досягненні мети;
- розширювати світогляд учнів для того, щоб вчити спостерігати, міркувати, аналізувати.

Видатний педагог Василь Сухомлинський зазначав, що головне завдання вчителя початкових класів полягає в тому, щоб навчити дитину вчитися, сформувати інструмент, без якого вона стає невстигаючою, нездібною. Цим інструментом, на думку відомого вченого, є п'ять умінь: вміння спостерігати; вміння думати; висловлювати думку про те, що бачу, роблю, думаю, спостерігаю; читати; писати.

Кожен педагог має знати, що існує шість основних «шляхів» до мозку: п'ять – через органи чуття (зір, слух, дотик, смак і нюх), шостий - через досвід фізичних дій. Найважливіше те, що дитина все вчить на практиці.

Звертаючи велику увагу на вміння читати, Василь Олександрович застерігав: «Читання як джерело духовного збагачення не зводиться до вміння читати; цим умінням воно тільки починається. Дитина може читати бігло, безпомилково, але книга – це часто буває – не стала для неї тією стежинкою, що веде до

вершини розумового розвитку. Вміння читати – це означає бути чутливим до смислу й краси слова, до його найтонших відтінків. Тільки той учень «читає», в свідомості якого слово грає, тремтить, переливається фарбами й мелодіями навколишнього світу. Читання це віконце, через яке діти бачать світ і пізнають самих себе. Воно відкривається перед дитиною лише тоді, коли разом із читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж вперше розкрита книга, починається копітка робота над словом, яка повинна охоплювати всі сфери активної діяльності, духовного життя дітей – працю, гру, спілкування з природою, музику, творчість».[21, с.266]

*Щоб вивчити щось швидко і добре, треба це
«щось» бачити, чути і відчувати.*

Т. Стоквел

*Оскільки мозок не в змозі звертати увагу на все,
нецікаві, нудні чи емоційно сумні уроки, він просто не
запам'ятовує.*

Л. Єллісон

*«Жодна велика перемога неможлива, якщо їй не
передує мала перемога над самим собою»*

Л. Леонов

*Діти можуть вивчити майже все, якщо вони
танцюють, пробують, доторкаються, слухають,
бачать і відчують те, що мають засвоїти.*

Д. Хьюстон

Ключова компетентність «вміння вчитися» – особистісне, суб'єктне утворення. Дуже часто у початковій школі учні переважно займаються виконавською, репродуктивною діяльністю, яка є фрагментом компетентності «уміння вчитися», проте є недостатньою для процесу учіння, активної пізнавальної діяльності та самоорганізації.

Перед педагогами стоїть завдання організувати такий навчально-виховний процес, який передбачає опору на мотиваційний і процесуальний компоненти учіння, тобто ціннісне ставлення учнів до своєї діяльності та навчання спеціальних прийомів самоконтролю.

Процесу формування ключової компетентності «уміння вчитися» сприяють багато чинників, визначальним серед яких є інтеграція змісту навчальних предметів, організована у певну систему пізнавальних завдань.

Український професор І.П.Підласий окреслив проблему сучасної школи – «...в українській школі між різними дисциплінами побудовано міцну бетонну стіну. Але ж світ за вікном – єдиний!». [15, с 51]

Слід пам'ятати педагогам, як зазначає академік, що головним є не предмет, якому ви навчаєте, а особистість, яку ви формуєте. Не предмет формує особистість, а вчитель – своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета. [14]

Найефективніше формування «вміння вчитися» відбувається міжпредметним шляхом, адже вміння формуються синхронно у межах усіх навчальних предметів, встановлення міжпредметних зв'язків забезпечує дієвість уміння, досвіду, цінностей та ставлення, безперервність у формуванні даної компетентності.

Стимулювання такого навчально-виховного процесу можливе шляхом використання різних форм роботи, активних методів навчання, прийомів, які відповідатимуть основним сучасним проблемам педагогіки, чому навчати і як навчати.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року чітко визначене ключове завдання освіти у XXI столітті – *розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє*. [10]

Для того, щоб відповісти викликам нового тисячоліття, система шкільної освіти впродовж найближчих років має здійснити цілий ряд смислових перетворень, найважливіші з яких - навчати способам мислення, вчити «як думати», а не «що думати» та створювати умови для опанування і самостійного продукування ще неіснуючих знань, а не змушувати заучувати «вчорашні знання». Ще Сократ говорив: «Поставити дитину у безвихідь – значить поставити її у більш сильну позицію, оскільки тоді вона захоче дізнатися про щось нове й не зможе бути задоволеною; перебуваючи в стані незнання, вона неодмінно захоче вийти з такого стану, тобто – дізнатися».

А для цього дітей треба тримати у активній пізнавальній позиції.

Пропонуємо набір активних методів навчання, прийомів та різноманітних вправ, які будуть спрямовані на формування ключової компетентності «вміння вчитися».

«Пастки» – це завдання, які не мають розв'язку або складені не за правилами. Вони можуть бути такі:

- що розрізняють орієнтацію дитини на задачу та дії вчителя;
- що розрізняють життєву та понятійну логіку;

- які не мають розв'язку;
- з неповними даними;
- ситуації відкритого незнання.

Мета таких завдань – спонукати дітей думати, аналізувати, діяти не за аналогією, а самостійно.

«Каталізатор» – завдання, яке виявляє недостатність знань дитини, мотивує її до пошуку інформації, спонукає брати участь у навчальному діалозі з іншими дітьми та вчителем.

«Ключ» – завдання, виконуючи яке дитина може оцінити рівень своїх знань з певної теми, побачити прогалини, визначити зону найближчих дій.

«Виручалочка» – це завдання, виконавши яке дитина може опанувати пропущений матеріал. На картці спочатку стоїть завдання, що викликає запитання, як його виконати, дитина не знає.

«Сенкан» (п'ятирядок) - допомагає підсумувати інформацію, визначити головні ідеї, думки. Він дає можливість кожному включитися в роботу і продемонструвати власний досвід. Сенкан - це білий вірш, в якому синтезована інформація в стислому вислові з п'яти рядків.

«Обери позицію» (допомагає дітям навчитися обирати позицію відносно дискусійних питань, висувати аргументи на захист свого вибору та прислухатися до аргументів тих, хто обирає іншу позицію. Учням пропонується шкала, на якій вони можуть позначити свою позицію.

«Добре чи погано?» (Учні повинні довести, що дане явище -це добре чи погано). Наприклад, (урок природознавства, 4 клас). Тема:

«Гори». Учні повинні висловити та аргументувати свою думку відносно гір, чи хотіли б вони жити в гірській місцевості чи ні, гори – це добре чи погано?

Метод «Рюкзак» дає можливість залучити кожного учня до роботи на уроці. Полягає в тому, що кожен учень стисло записує на папері відповідь на запитання: «Які з тих знань, умінь, способів дій, що отримали на уроці, вони візьмуть із собою для використання на інших уроках, у житті, при виконанні домашніх завдань, тематичного оцінювання тощо?» Папірці з відповідями складають у рюкзак (тому назва методу «Рюкзак»). Вибірково ознайомлюються з відповідями.

Особливості методу:

- дає можливість залучити до роботи всіх учнів;
- дає можливість виділити головне, визначити важливість уроку;
- вносить в урок елемент гри, викликає зацікавленість до уроку;
- сприяє розвитку позитивних емоцій;
- надає вчителю інформацію про кожного учня, про те, які методи важливі учневі, які сподобались; створює основу для проведення мотивації на наступних уроках.

Метод «Самооцінка».

Регулярно застосовуючи цей метод, можна дізнатися багато нового та цікавого про дітей, про себе, свої уроки, про методи, які використовуються на уроках, про настрій та ставлення учнів до того, що відбувається на уроках.

Однією з позитивних сторін застосування цього методу є те, що всі учні можуть отримати оцінку та починають розуміти труднощі оцінювання і вчать дивитися на свою роботу іншими очима. Завдання, які виконуються на уроці, умовно поділені на чотири частини, кожна з яких оцінюється від 1 до 3 балів з допомогою ключових слів на плакаті:

1 – Багато помилок.

2 – Припускаюсь незначних помилок. Потребую допомоги. Необхідна підтримка. Не відчуваю успіху. Відчуваю успіх частково.

3 – Виконую всі завдання.

4. – Надаю іншим допомогу. Я досяг успіху.

Особливості методу:

- ✓ Дає можливість залучити всіх учнів до роботи на уроці, контролювати та оцінювати свої дії, дії інших учнів.
- ✓ Дає можливість учню краще розуміти оцінку, що виставляє йому учитель.
- ✓ Надає вчителю та учням інформацію про необхідність корекції знань.
- ✓ Надає природну можливість диференціації домашнього завдання.
- ✓ Дозволяє кожному учневі досягти успіху в результативності отриманих знань.

Технологія розвитку критичного мислення передбачає такий навчально-виховний процес, при якому кожний учень буде постійно у активній пізнавальній позиції і матиме високу мотивацію до творчої

активності та бажання знаходити найраціональніші вирішення тої чи іншої проблеми.

Криголам

Даний метод сприяє подолати кригу відчуженості. Наприклад, на урок прийшли гості, учні «ламають» кригу відчуженості: **Г**-гарні; **О**-охайні; **С**-сміливі; **Т**-терплячі; **І**-інтелігентні.

Метод «позначок»

Один із активних методів опрацювання науково-публіцистичного матеріалу, який допомагає учням опрацювати з інформацією, краще її запам'ятати. Перед читанням тексту вчитель проводить «мозковий штурм» для визначення наявних знань у дітей з даної теми. Потім пропонує учням прочитати текст, одночасно виставляючи на полях позначки чотирьох видів залежно від власного знання та розуміння дитини.

Позначки:

«V» – я про це знаю;

«+» – це для мене нове;

«-» – це суперечить моїм знанням;

«?» – про це я хочу дізнатися більше.

Після закінчення читання тексту, варто запропонувати дітям скласти табличку позначок для впорядкування інформації:

«V»	«+»	«-»	«?»

Метод «Групування»

Метод, який допомагає учням зрозуміти свої знання. Може прояснити поняття та зв'язки між ними, які вони до цього не могли усвідомити.

Етапи «гронування»:

- напишіть центральне слово або фразу посередині аркуша, на дошці;
- записуйте слова та фрази, які спадають на думку з обраної теми;
- коли всі ідеї записані на папері, встановіть там, де це можливо, зв'язки між поняттями;
- не обмежуйте кількість ідей.

Необхідно цілеспрямовано виробляти у школярів уміння помічати у предметі яскраве, характерне й зображувати його словом, виховувати внутрішню потребу передавати власне бачення світу, власне сприймання краси.

Метод «РОФТ»

Письмова діяльність учнів при якій замість штучно складеного письмового завдання учням пропонується природна ситуація – завдання, в якому учні мають на увазі конкретну мету написання, іншу, ніж коли вони пишуть для вчителя чи класу та отримувача.

Роль (хто пише?)	Отримувач (хто отримує?)	Формат (у якій формі?)	Тема (про що це?)
Дельфін, що знаходиться під загрозою зникнення	Рибалка	Пісня	Будь обережним із сітями, коли рибалиш!
Рівнобічний	Прямокутний	Електронне	Моя форма більш

трикутник	трикутник	повідомлення	приваблива, ніж твоя
-----------	-----------	--------------	-------------------------

Вісім ключових питань для справжнього навчання

Форма. На що це схоже?

Функції. Як це працює?

Причинність. Чому воно таке?

Зміни. Як воно змінюється?

Зв'язки. Як воно пов'язане з іншими речами?

Перспектива. Які інші точки зору?

Відповідальність. Яка наша відповідальність?

Роздуми. Звідки ми це знаємо?

Дослідницькі навички, які використовують з метою формування критичного мислення передбачають вміння:

Спостерігати – бачити і помічати властивості об'єкта.

Описувати – зазначати, як об'єкт виглядає.

Порівнювати – встановлювати подібності і розбіжності між об'єктами, оцінювати та порівнювати з іншими предметами.

Визначати – показувати чи доводити існування об'єкта; розпізнавати об'єкт як конкретний предмет.

Асоціювати – встановлювати логічні зв'язки між об'єктами за принципом їхньої взаємодії.

Узагальнювати – робити висновки на основі наявної інформації чи фактів.

Прогнозувати – передбачати, що відбудеться в майбутньому, пророкувати що-небудь.

Застосовувати – практично використовувати у відповідності.

Для того, щоб учні формували своє критичне мислення, потрібно, щоб учитель розвивав у них важливі якості, серед яких зарубіжний дослідник Д. Халперн виділяє:

1. **Готовність до планування.** Оскільки, думки часто виникають хаотично, важливо упорядкувати їх, вирішити у якій послідовності їх викласти. Упорядкованість думки – ознака впевненості.
2. **Гнучкість.** Якщо учень не готовий сприймати ідеї інших, він ніколи сам не зможе стати генератором ідей. Гнучкість дозволяє почекати з винесенням судження, поки учень не буде мати різноманітну інформацію.
3. **Наполегливість.** Часто, зіштовхуючись із складним завданням, учні вирішують відкласти його розв’язання на невизначений час. Вчителю варто стимулювати наполегливість у напруженні розумових сил, щоб учні досягали кращих результатів.
4. **Готовність виправляти свої помилки.** Людина, у якої розвинуте критичне мислення, намагається не виправдати свої неправильні рішення, а робить правильні висновки для вирішення тієї чи іншої проблеми.
5. **Усвідомлення.** Якість особистості, яка передбачає вміння спостерігати за собою у процесі розумової діяльності, відслідковуючи перебіг міркувань.

6. Пошук компромісних рішень. Вміння чути і поважати думку іншої людини, та знаходження таких рішень, які б задовольняли на даному етапі усіх учасників вирішення проблеми.

Мнемонетехнічні підказки

«Уж замуж невтерпехж», «Каждый охотник желает знать, где сидит фазан» - фрази, які б здавалося не несуть смислового навантаження, проте, допомагають запам'ятати ті чи інші поняття, правила, тощо.

Метод SQ3R

Survey – переглянути,

Question – поставити запитання,

Read – прочитати,

Recite – відтворити зміст,

Review – розглянути все в цілому.

Правило SCAMPER – швидкий пошук, осяяння

Боб Еберлі

S=Substitute? – Замінити?

C=Combine? – Комбінувати?

A=Adapt?- Адаптувати?

M=Modify? Magnifi? – Видозмінити? Збільшити?

P=Put to other uses? - Знайти інше призначення?

E=Eliminate or reduce? – Видалити чи зменшити?

R=Reverse? Rearrange? – Перевернути? Перекомпонувати?

Щоб використовувати правило **SCAMPER**:

- Чітко визначіть завдання чи предмет, над яким будете міркувати.
- Ставте запитання із списку **SCAMPER** про кожну складову завдання чи предмету і побачите, які ідеї будуть виникати у вашій голові.

Методи де Боно

ПМЦ (PMI) – аббревіатура «**Плюси, мінуси, цікаво**».

Можна вибрати абсолютно дивне твердження, у три колонки виписати всі фактори, які відносять його до «плюсів», «мінусів» і причини, за якими воно може бути цікавим.

ВВФ (CAF) – аббревіатура «**Врахуй всі фактори**» («**Consider All Factors**»). Запиши все, що прийшло в голову відразу, а потім подумай і пошукай нові фактори.

РiН (C&S) – аббревіатура «**Результати і наслідки**» («**Consequences and Sequel**»). За законами логіки все це повинно бути складовою методу ВВФ, проте, де Боно стверджує, що більшість людей не приймають до уваги наслідки, поки їм не вкажуть на них.

АМВ (APC) – аббревіатура «**Альтернативи, можливості, варіанти**» («**Alternatives, Possibilities and Choices**»). У цьому випадку причини використання методу очевидні: і цей перелік буде стимулювати до роздумів.

З переходом в основну та старшу школу ступінь самостійності у пізнанні навколишнього світу зростатиме, що буде свідчить про рівень сформованості в учнів ключової компетентності «вміння вчитися», характерними рисами якої є вміння, навички, цінності та

ставлення до самостійної роботи (планування, організація робочого місця, здійснення, самоконтроль, самоаналіз, самооцінка).

Отже, **шляхи формування ключової компетентності «вміння вчитися»** в учнів загальноосвітнього навчального закладу передбачають:

- забезпечення ціннісного ставлення та чіткої мотивацію до навчання;
- набуті вміння (робити вибір, приймати рішення, брати відповідальність на себе, бачити та окреслювати проблему, знаходити нові рішення, діяти у нестандартних ситуаціях, використовувати власний досвід);
- стимулювання пізнавальної активності учнів;
- опора на практичну діяльність;
- орієнтація на конкретний продукт;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- реалізація творчого потенціалу учнів;
- впровадження проблемно-пошукових методів.

Робіть як я!

Я можу розказати, показати, навчити!

Пояснюючи іншим, навчайте себе!

Шукайте нові джерела інформації!

4. ДОСВІД РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ, СПРЯМОВАНИЙ НА ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК ОДНІЄЇ З КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

О.М.Онофрійчук , учитель початкових класів

Христинівської загальноосвітньої школи

I-III ступенів Христинівської районної ради

За роки початкової освіти молодші школярі мають оволодіти ключовими компетентностями (вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, компетентності з ІКТ, соціальна), які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі. Це зумовлено реформуванням початкової ланки освіти у зв'язку з новими цілями, поставленими суспільством перед освітою на сучасному етапі його розвитку, зазначала Т. Байбара [2, с. 46].

Учіння для дітей молодшого шкільного віку стає провідною діяльністю і першим етапом в оволодінні ним. Навчити вчитися – навчити користуватися тим інструментом, без якого оволодівати знаннями щороку ставатиме дедалі важче, без якого дитина втрачатиме зацікавлення навчальним процесом.

Формування однієї з ключових компетенцій – уміння вчитися - «...можна досягти, якщо впливати на навчально-виховний процес системно, поєднуючи засоби опосередкованого впливу і методики цілеспрямованого формування самостійної розумової діяльності. За цих умов можна навчити дітей самостійно вчитися, тобто розуміти

і приймати мету діяльності, організовувати свою працю, уміти спілкуватись, вступати в діалог, користуватись мислительними вміннями, контролювати й оцінювати результати своєї праці, прагнути їх поліпшити.» [18, с. 1]

Зміни у суспільстві ставлять нові вимоги до людини. Соціально успішною є особистість, яка хоче і уміє вчитись на протязі всього життя, вміє знаходити інформацію, сприймати, працювати з нею, осмислювати, аналізувати, класифікувати, сублімувати власні думки, творити, різнобічно розвиватись. А це можливо за необхідної умови – здатності працювати, навчатися самостійно. «...Для формування у молодших школярів вміння вчитися необхідно забезпечити комплекс умов: стимулююче навчальне середовище, висококваліфікований учитель, обов'язково сприятливе родинне виховання і цілеспрямоване керівництво формуванням цих складників вміння вчитися» - наголошує [18, с.1]

Протягом багатьох років працюємо над проблемою «Формування особистості, яка вміє самостійно вчитися», що є однією з ключових компетентностей. Наші вихованці поступово ставали особистостями, які звикли самостійно вчитися, уміють шукати джерела інформації, шляхи розв'язання завдань, не губляться в нових ситуаціях. За цей час сформувалась певна технологія, націлена на вироблення вміння самостійно вчитися. Вона ґрунтується на особистісній зорієнтованості, спрямованій на те, щоб кожна дитина стала повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодостатньою особистістю.

Основні ідеї педагогічної технології:

- надання дітям ініціативи у пізнавальній діяльності; заохочення самостійності;
- створення емоційно стимулюючого навчального середовища;
- розвиток у дітей саморегуляції на основі особистої відповідальності;
- здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері взаємодії, емоційної співдружності;
- виконання вчителем ролі консультанта, радника, джерела знань, організатора, старшого товариша;
- створення можливостей для максимальної самореалізації кожного учня;
- поступове часткове заміщення вчителя учнями – консультантами.

Отож почнемо з навчального середовища. Наша класна кімната не схожа на інші. У нас немає парт. Діти працюють на робочих місцях, схожих на кабінки. Вони вишикувані вздовж двох стін так, що середина класу вільна. Робочі місця відокремлені один від одного стінками, тож ніхто не заважає працювати, міркувати; ніхто не списує. На робочому місці склянка для канцприладдя, прапорець, підручник, зошит, записник, тематичний словник, улюблена іграшка. Це – власний затишний куточок учня, він тут господар. Кожен уміє організувати своє робоче місце, дібрати потрібне для уроку.

На підлозі – килим, де можна поповзати під час фізкультхвилинки, на перерві поїздити іграшковими машинками, покласти пазли, пограти в шахи чи інші настільні ігри. На третій

стіні – велика дошка, на якій зручно писати і найменшому шестилітньому школярику.

Як можна навчати і вчитися у такому класі? Як діти можуть працювати, не дивлячись на дошку? – такі запитання часто виникають у тих, хто вперше опиняється у кабінеті.

Розглянемо звичайний комбінований урок математики. Він чітко структурований на дві частини. Подібно до навчання у вищій школі, де у предметних курсах передбачені лекції, практичні і семінарські заняття, лабораторні роботи, виокремилася «теоретична» і «практична» (вона ж самотійна) частини. Початок уроку – фронтальна робота: перевірка домашнього завдання, опитування, зорове і слухове усні обчислення та ін. Учнівські стільчики вишикувані півколом до дошки. Діти не роблять ніяких записів у зошитах. Їх основна діяльність – думати, аналізувати, синтезувати, порівнювати, осмислити і усвідомити алгоритм дій, міркувань, а не бездумно списувати з дошки (пригадайте «синдром студента», який конспектує лекцію, особливо щось подібне до сопромату або теоретичної механіки – бездумно записує (бо не встигає думати), а що саме – «потім розберемось!»).

В руках в учнів – підручники і олівці. Діти роблять помітки – які завдання треба виконати, вимоги до нього (короткий запис, графічна схема, блок-схема, пояснення, вираз, план, алгебраїчне розв’язання тощо).

У кінці цієї «лекції» звучить: «Які є запитання?». З кількома учнями, яким це потрібно, швиденько розв’язуємо проблему. Всі інші пішли самотійно працювати на робочі місця.

Завдання у всіх однакове, обсяг роботи досить великий, включає і завдання з логічним навантаженням. Завдання виконуються у довільному порядку, кому як зручно.

Якщо під час виконання завдань виникають труднощі (під час пояснення учень «відключився» - а таке буває і з дорослими, чи не зрозумів, або думав, що зрозумів), учень піднімає прапорець (ставить у отвір на бічній стінці). Це – сигнал «SOS». Учитель підходить до учня. Зручно і дитині, і педагогу, і іншим учням, бо вони на це не зважають – вони зайняті роботою. Пошепки з'ясовуємо, у чому проблема.

Але не сподівайтесь, що учень дістане відповідь на таку «сентенцію»: «Я не знаю, що робити». Він повинен сформулювати запитання (а це вже велика справа – усвідомити, що саме незрозуміло). Не знаєш – малюй малюнок, схему, висувай якісь припущення, навіть безглузді. Зрозуміти, що твій крок хибний, також дуже важливо. Кажучи інакше, вчитель не відповідає на запитання, а допомагає знайти відповідь.

Під час виконання завдань учні сепаруються на такі категорії:

- у деяких робота застопорилася, виникли проблеми, а запитати боїться;
- інші знають, що і як робити, але потребують підтвердження правильності своїх дій;
- є і занадто впевнені у собі, з завищеною самооцінкою (і частенько безпідставно);
- зібрані, діловиті учні, здатні сконцентруватися і швидко та правильно виконати роботу.

У «мудрих сов» прапорець з'являється дуже рідко. Вони раніше за інших закінчують роботу. Помилки трапляються – від них ніде не подінешся. Вчитель переглядає їхні зошити, якщо помилки є, вони одразу їх ліквідовують. По завершенні роботи ці діти замінюють учителя у наданні допомоги товаришам (навчаючи – вчуся), або грають у настільні ігри чи читають дитячу періодику тощо.

Категорія невпевнених постійно скорочується. З часом у них відпадає потреба з'ясовувати і уточнювати усі кроки. Вони починають почуватися вільно, розкуто, набувають впевненості у своїх силах і переходять до інших категорій.

За занадто самовпевненими треба наглядати, навіть, якщо вони не користуються прапорцем. Учитель тактовно підказує, що на речі треба дивитися глибше, не все так просто, як здається з першого погляду, що не слід поспішати.

Звісно, поділ на категорії – умовний. Кожна дитина одержує адресну допомогу, призначену саме їй – Тобто здійснюється диференціація за рівнем допомоги. Це дозволяє уникати труднощів при оцінюванні, які виникають при виконанні різнорівневих завдань, проблем морального характеру. «Головна мета диференційованої допомоги полягає не в тому, щоб якимось чином створити для себе можливість поставити учню «трійку», а й в тому, щоб всіх інтелектуально повноцінних дітей підняти на потрібну вчителю освітню ступінь, яка відповідає максимальним можливостям конкретної дитини в зоні її найближчого розвитку (тобто на оптимальний для неї рівень).

Отже, для того, щоб, не даючи готової відповіді, підвести слабо встигаючого учня до самостійного пошуку правильного розв'язування, відповіді, до здогадки, до осяяння настільки, наскільки це буде можливо, намагаючись не допустити спрощення чи скорочення змісту освіти нижче рівня мінімально допустимих вимог освітнього стандарту, можна диференціювати допомогу» - так зазначає М. М. Поташник, дійсний член Російської академії освіти, доктор педагогічних наук, професор.[16, с. 109]

Ще одна позитивна сторона – вчитель постійно «тримає руку на пульсі» - одразу видно, хто засвоїв матеріал, а хто – ні. Є можливість сьогодні ж виправити становище. Роботи перевіряються одразу, поки живий дитячий інтерес: «Чи правильно я розв'язав задачу? Обчислив вирази?»

Ніхто не вказує: «Пиши!», «Куди дивишся?», «Чому сидиш?». Дитина знає, що за неї її роботу ніхто не виконає, тож краще цей процес не розтягувати у часі. Стомився – можна трохи перепочити, адже не треба поспішати за написаним на дошці. Перші учні починають здавати зошити – для решти це сигнал поспішити. Діти періодично поглядають на годинник – контролюють себе.

Сучасна школа, на нашу думку, занадто заформалізована, ставить певні рамки, у які не завжди вписується справжня самостійна робота. Адже, коли учні працюють самостійно, не варто чекати синхронної роботи та одночасного фінішу по закінченні 40 хвилин уроку. Хтось упорався раніше, хтось забарився. Що робити першим? Як допомогти останнім? Так, як ми пропонуємо: перші допомагають останнім або, принаймні, не заважають, зайняті іншими цікавими справами. І не

подумайте, що «помічники» підказують! Буває і таке (особливо на перших порах), що дехто більше відпочиває, ніж працює, але коли дитина усвідомлює, що робота має бути завершена, приходить розуміння, що краще не розтягувати цей процес у часі.

Для чого перевіряються учнівські зошити з математики? Класна робота майже вся була записана на дошці (крім самотійних та контрольних робіт, ясна річ). Домашня – не факт, що була виконана без допомоги старших.

Інша справа, коли дитина працює самотійно над виконанням завдань. Навіть якщо задача була проаналізована, розв'язана фронтально, не завжди легко відтворити розв'язання. Є такий методичний прийом – повторне розв'язання задач, але він майже не використовується (а жаль!). Цікаво спостерігати переорієнтацію учня з установки: «Все запам'ятати, «сфотографувати» (на початкових етапах навчання) на іншу: «Міркувати!». Чим старшими стають учні, тим менше допомоги вони потребують. Вони можуть кинути оком на завдання і спинити вчителя на півслові, заявивши, що цілком впораються і без допомоги.

На самотійній чи контрольній роботі учням роздають картки із завданнями. Контрольні роботи чергуються з тестовими. Можна обходитись без варіантів, бо можливості і бажання списати у сусіда немає. При цьому усі учні знаходяться в однакових умовах. Як би вчитель не «шифрував» різнорівневі завдання, учні прекрасно розуміють, що це поділ на здібних/ не дуже здібних/ нездібних; при цьому виникає ряд морально-етичних проблем, які важко вирішити. Якщо вчитель надає можливість вибору рівня учневі, деякі обирають

нижчий через небажання напружуватись, багато хто втрачає бажання і можливість підвищити свій рівень, і взагалі, дуже слабо віриться у можливість такого «ривка».

У 3- 4 класах що семестрово влаштовуємо математичні олімпіади – без примусу, з великим задоволенням. Беремо участь у міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру». Учасі у конкурсі передуює велика підготовча робота – розв’язування різноманітних логічних вправ і задач.

На прикладі уроків математики ми намагалися показати формування однієї з ключових компетентностей – уміння вчитися, що включає уміння організувати своє робоче місце, орієнтування у часі і його раціональне використання, планування дій та доведення роботи до кінця. Дуже сподіваємося, що це допоможе нашим вихованцям успішно відповідати на виклики сьогодення.

5. ПРАВИЛА АКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Підказки для вчителя

(за І.П.Підласим)

- Ясне розуміння цілей і завдань майбутньої роботи – необхідна умова свідомого навчання; покажіть їх учням, поясніть важливість і значення, розкрийте перспективи.
- Навчайте так, щоб учень розумів що, чому і як потрібно робити і ніколи механічно не використовував навчальних дій, попередньо і глибоко не усвідомивши їх.
- Навчаючи, варто використовувати усі види і форми пізнавальної діяльності, поєднувати аналіз із синтезом, індукцією і дедукцією, зіставлення з протиставленням, частіше застосовувати аналогію: чим молодші за віком школярі тим частіше починайте з індукції.
- Забезпечуйте розуміння учнями суті кожного слова, речення, поняття: розкривайте їх, спираючись на знання і досвід, використовуйте образні порівняння. Не вводьте понять, на докладне розкриття яких ви не розраховуєте.
- Використовуйте силу взаємонавчання. Забезпечуйте належні умови для розвитку колективних норм пошуку правильної відповіді. Те, про що розповідає товариш, нерідко учнями сприймається краще і легше, ніж пояснення вчителя, а тому не пояснюйте того, що можуть пояснити товаришам ваші кращі учні.

- На виховання активності не шкодуйте ні часу ні зусиль. Пам'ятайте, що сьогоднішній активний учень – завтрашній активний член суспільства.
- Давайте своїм учням нові стимули навчання – ті, що криються у самому навчанні. Змусьте їх полюбити навчання – одну з головних насолод у житті.
- Те, що учням невідомо, логічно узгоджуйте з відомим: де немає логічного зв'язку між засвоюваними знаннями, там немає свідомого навчання.
- Не плутайте технології. Не забувайте, що у поблажливій технології головне не предмет, якому ви навчаєте, а особистість, яку ви формуєте. Навчайте і виховуйте так, щоб учень не був «доповненням» до навчального предмета, а навпаки суб'єктом його активного засвоєння. Пам'ятайте, що не предмет формує особистість, а учитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета.
- Ставте учнів у ситуації, що вимагають від них виявлення і пояснення розбіжностей між фактами, що спостерігаються, і наявними знаннями.
- Навчання буде більш успішним, якщо кожне правило супроводжуватиметься оптимальною кількістю прикладів, щоб усім стало зрозуміло, яким різноманітним є його застосування.
- Учителеві мало знати свій предмет. Він зобов'язаний знати дитяче незнання і поважати його, розуміти справжню причину й усувати її не вдаючись до силового тиску.

- Учіть знаходити і виділяти головне та другорядне у тому, що вивчається. Виділяйте головне, домагайтеся насамперед розуміння і засвоєння головного. Вводьте оптимальну кількість прикладів, але так, щоб вони не затьмарили сутність головного.
- Ставте важку мету, підкреслюйте її виняткову трудність і викликайте впевненість у тому, що вона неодмінно буде досягнута. Мета може бути нецікавою, але віра в можливості подолання труднощів здатна дуже сильно мобілізувати школяра.
- Нічому не слід навчати, спираючись лише на авторитет: але усьому треба навчати за допомогою доказів, що ґрунтуються на почуттях і розумі.
- Допомагайте учням опановувати найбільш продуктивні методи навчально-пізнавальної діяльності, навчайте їх навчатися.
- Для того, щоб кожен учень міг відповідати біля дошки вільно, не затримував клас і не збивав темп уроку, дайте йому опору (схему, таблицю, конспект, алгоритм). Упевненість, гарне самопочуття і навіть рейтинг чимало залежить від підручних засобів.
- Контролюйте фактори, що відволікають увагу учнів від об'єкта вивчення, як внутрішні (неуважність, заняття сторонніми справами на уроці і т. ін.), усувайте із навчально-виховного процесу несприятливі діючі причини.

- Намагайтеся частіше використовувати запитання «чому», щоб навчити учнів мислити: розуміння причинно-наслідкових зв'язків – неодмінна умова розвиваючого навчання.
- Інтелектуальне тло класу – сильний стимулятор пізнавальної активності кожного учня. Підвищуйте його всіма доступними вам формами і засобами.
- Успіх прийде тоді, коли все те, що вивчається, так добре обґрунтоване доказами і аргументами, що не залишається місця ні сумнівам, ні забуванню.
- Пам'ятайте, що добре знає не той, хто переказує, а той хто на практиці застосовує.
- Визнання характеру, здібностей, розумових відмінностей, особистих інтересів і життєвих планів учнів – основа вибору правильної стратегії навчання, поваги до особистості і правильний спосіб уникнути важливих помилок.
- Постійно вивчайте і використовуйте індивідуальні інтереси своїх учнів, розвивайте і направляйте їх таким чином, щоб вони узгоджувалися з особистими і суспільними потребами.
- Зацікавленість навчання є тільки там, де є натхнення, народжене від успіху. Дайте учневі впевненість у тому, що він обов'язково досягне успіху, навчіть його правильно виконувати роботу, навчіть раціонально учитися, стежте, щоб він не відставав.
- Ширше використовуйте у навчанні практичні ситуації, вимагайте від учнів самостійного бачення, розуміння й

осмислення розходжень між фактами, що спостерігаються у житті, і їхнім науковим поясненням.

- Домагайтеся неодмінного виконання заданої роботи, а якщо вона виконана неякісно чи не у встановлений час – остерігайтеся звинувачувати лише учня.
- Навчайте так, щоб знання набули сили переконання і керівництва до дії.
- Привчайте учнів думати і діяти самостійно. Поступово відходьте від механічного переказування, дослівного відтворення.
- Творче мислення розвивайте всебічним аналізом проблем, пізнавальні завдання вирішуйте кількома логічно відмінними способами, частіше практикуйте творчі завдання.
- Майстерність ставити запитання і вислуховувати відповіді – одна з важливих умов стимулювання і підтримки активності. Яке запитання – така й відповідь, як учитель слухає учня – так учень слухає вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. Спешите, дети, будем учиться летать! / Ш. Амонашвили. – М. : Издательский дом Шалвы Амонашвили, 2004. – 32 с.
2. Байбара Т. Компетентісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект / Т.Байбара // Початкова школа. – 2010. – № 8. – С. 46–50.
3. Белкіна О. Критичне мислення учнів початкових класів / О.Белкіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 4. – С. 37-42.
4. Бухлова Н. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. / Н.Бухлова. – К. Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с. (Б-ка «Шкіл. світу»). – Бібліогр. с. 124 – 127.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
6. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2011. – № 2.
7. Драйден Г. Революция в обучении: Перевод с англ. / Гордон Драйден, Джаннетт Вос – М. : ООО «ПАРВИНЭ», 2003. – 672 с.
8. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
9. Кроуфорд А. Технології критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул та ін. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
10. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
11. Обговорення Концептуалів національної стратегії розвитку шкільної освіти в Україні[Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vsim.org/2011/kontseptualy-natsionaljnoji-strategiji/>.
12. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.arpue.org/index.php/ru/hlavnaia/104->

13. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П. Підласий. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2004 – 616 с.
14. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. / І.П. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 360 с. – (Серія «Настільна книга»).
15. Підласий І.П. Чи буде PISA в Україні? / Підласий І.П. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 128 с. – (Бібліотека журналу «Управління школою» ; Вип. 8 (128)).
16. Поташиник М. Требования к современному уроку. Методическое пособие. / М.Поташиник.– М. : Центр педагогического образования, 2007.– 272 с.
17. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. / І.В.Родигіна.– Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 112 с. : іл. – (Серія «Адміністратору школи»).
18. Савченко О.Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самотійно вчитися / О.Я. Савченко //Почат. шк. – 2007. – №8.– С.1-5.
19. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підр. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
20. Софій Н. Інноваційні методи навчання та викладання: теоретичне підґрунтя та методика використання./ Н. Софій. – К.: Проект «Рівний доступ до якісної освіти», 2007. – С. 3-60.
21. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. / В.А.Сухомлинський. – Изд. 7-е. – К. : Радянська школа, 1981 (II кв.) – 12 л. – с. 380.
22. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : [навч. посібник] / Т.І.Чернецька. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.
23. Як стати майстерним педагогом: Навчально-методичний посібник / Кол. авт. : В.Ш. Ковальчук, Л.М. Сергеева та ін. За заг. ред. Л.І.Даниленко. – К., 2007. – 184 с.